

nimam kaj jesti, sem se pogreznil v razjedajočo vročico ali bolje, naletel sem nanjo, in zato sem moral vsak dan jesti dobro juho, dobro govedino, dober kruh, da sem ohranil domovini človeka, ki jo brani.

PRINC: Vendar pa, nadvse plemeniti, kakšno je tvoje rokodelstvo, tvoj poklic, tvoja obrt, tvoj stan, tvoja umetnost?

VALERIO: Gospod, veliko opravilo imam, da pohajkujem, nenavadno spreten sem v brezdelju, nenavadno vztrajen sem v lenobi.

WOYZECK

Naslov izvirnika
Woyzeck

Prevedla
Mojca Kranjc

[Navodilo za branje *Woyzcka*

Če izvzamemo kakšno komaj verjetno odkritje v prihodnosti, Georg Büchner nikoli ni dokončal igre z naslovom *Woyzeck*. Zapustil je »začasni čistopis« oziroma »zadnji osnutek«, nekaj sklopov prizorov in posamezne prizore, za katere je mogoče brez dvoma trditi, da sodijo k *Woyzcku* (čeprav je, na primer, osebam ime drugače kot v »čistopisu«). Za »zadnji osnutek« je jasno, da ne obsega cele drame; o sklopih prizorov in posameznih prizorih pa si strokovnjaki niso edini niti v tem, ali gre povsod za osnutke (t.im. predstopnje) ali pa morda za vzporedno inačico.

Načinov, kako razvrstiti material drame *Woyzeck*, je bilo doslej že veliko; objavljene in uprizorjene so bile tudi različice, ki so skušale v avtorjevem duhu dopolniti oziroma dokončati »zadnji osnutek«. Vendar se zmerom izkaže, da so takšni, še tako tenkočutni posegi, stvar interpretacije, ki naj bo prepuščena bralcu oziroma uprizoritvi. V naši izdaji povzemamo razvrstitev in številčenje, kot ga je utemeljil in objavil urednik Lothar Bornscheuer v tekstno-kritični izdaji *Woyzcka* (Reclam Universal-Bibliothek št. 9347) in v pripadajočih opombah (Reclam Universal-Bibliothek št. 8117).

Pred nami je torej celoten material drame *Woyzeck*, tudi tisti prizori, ki jih je Büchner črtal (objavljeni v posebnem poglavju z naslovom *Črtani osnutki prizorov*). Bornscheuer za osnovno ogrodje *Woyzcka* šteje 17 prizorov »zadnjega osnutka« (*Rokopis d*) in 7 prizorov t.im. sklopa umora (*Rokopis a*, od 4. do 10. prizora); ti dve skupini prizorov naj bi v morebitni bralčevi oziroma uprizoritveni interpretacijski kombinaciji ostali nedotaknjeni.

Op. ur.]

[Zadnji osnutek — Rokopis d = Rd]

[Rd, 1]

NA PLANEM. V DALJAVI MESTO.
WOYZECK IN ANDRES V GRMOVJU
UREZUJETA ŠIBE.

WOYZECK: Ja, Andres; tistale proga v travi tamle, po njej se zvečer kotalika glava, nekoč jo je nekdo pobral, se mu je zdelo, da je jež. Tri dni in tri noči, pa je ležal na oblancih. *Tiho*. Andres, to so bili prostozidarji, vem, prostozidarji, tiho!

ANDRES *poje*: Al' me boš kaj rada imela,
ko bom nosil suknjo belo ...

WOYZECK: Tiho! Nekaj gre!

ANDRES: ... sabljico pripasano,
puškico nabasano?

WOYZECK: Za menoj gre, pod menoj — *Topota po tleh*. — votlo, slišiš? Vse votlo tu spodaj. Prostozidarji!

ANDRES: Bojim se.

WOYZECK: Tako čudno tiho je. Kar sapo bi zadržal. Andres!

ANDRES: Kaj?

WOYZECK: Reci kaj! *Strmi v okolico*. Andres! Kako svetlo! Ogenj gre po nebu in od zgoraj prihaja bobnenje kot od tromb. Kako hitro se bliža! Stran. Ne oziraj se. *Ga potegne v grmovje*.

ANDRES *po premoru*: Woyzeck! A ga še slišiš?

WOYZECK: Tiho, vse je tiho, kot bi bil svet mrtev.

ANDRES: Slišiš? Notri bobnajo. Stran morava.

[Rd, 2]

MARIJA (Z OTROKOM OB OKNU). MARGARETA.
MIMO GRE ČETA, KI BOBNA POVEČERJE,
SPREDAJ TAMBURMAJOR.

MARIJA *zibaje otroka v naročju*: Glej, dete! Tra ra ra ra! Slišiš? Tamle grejo.

MARGARETA: Kakšen dedec, kot drevo.

MARIJA: Hodi kot lev.

Tamburmajor pozdravi.

MARGARETA: Aj, kako prijazno gledate, gospa soseda, tega pri vas nismo vajeni.

MARIJA *poje*: To so fantje, so vsi soldatje ...

MARGARETA: Oči se vam še svetijo.

MARIJA: Pa kaj! Odnosite svoje k Judu in si jih dajte očistiti, mogoče se bojo še svetile, tako da jih boste lahko prodali za dva gumba.

MARGARETA: Kaj? Vi? Vi? Gospa devičica, jaz sem spodobna oseba, vi, vi pa vidite skoz sedem parov usnjenih hlač.

MARIJA: Mrha! *Zaloputne okno*. Pridi, dete moje. Le kaj hočejo ljudje. Saj si samo ubog pankrt in razveseljuješ svojo mater s svojim nezakonskim obrazkom! Ts! Ts!

Poje.

Lani sem plela rožmarin, rožmarin,
letos si plejem sam pelin, sam pelin.
Kam pa to pride, kam to gre, kam to gre
moje to lansko ljubljenje.

Lani sem plela majaron, majaron,
pa me je ukanil en kajon, en kajon.
Letos si plejem sam pelin, sam pelin,
v zibelki joče mali sin.

Nekdo potrka na okno.

MARIJA: Kdo je? Si ti, Franz? Pridi noter!

WOYZECK: Ne morem. Moram na apel.

MARIJA: Kaj je s tabo, Franz?

WOYZECK *skrivnostno*: Marija, spet je bilo nekaj, veliko, mar ni zapisano: In glej, dim se je vzdigal od zemlje kakor dim apnenice?

MARIJA: Človek božji!

WOYZECK: Za mano je šlo vse do mesta. Le kaj bo?

MARIJA: Franz!

WOYZECK: Stran moram. *Odide.*

MARIJA: Človek božji! Čisto začaran. Svojega otroka niti pogledal ni. Še zmešalo se mu bo od teh misli. Kaj si tako tiho, dete! Se bojiš? Tako temno je postalo, da se človeku zdi, da je slep. Drugače zmerom sije noter luč s ceste. Ne zdržim. Srh me spreletava. *Odide.*

[Rd, 3]

STOJNICE. LUČI. LJUDJE.

[*V rokopisu je samo naslov.*]

[Rd, 4]

MARIJA SEDI Z OTROKOM V NAROČJU,
V ROKAH KOŠČEK ZRCALA.

MARIJA *se ogleduje v zrcalu*: Kako se kamni svetijo! Le kateri so? Kaj je že rekel? — Spi, dete! Zapri očke, močno jih zapri, *Otrok skrije oči za dlani*. še močneje, in ostani tako, tiho, ali pa te odnese.
Poje:

Hitro, dekle, od okna stran,
gre po poti en cigan,
zgrabil te bo za roké,
peljal v kraje cigajnske.

Se spet gleda v zrcalu. Gotovo je zlato. Ljudje, kot smo mi, imajo na svetu majhen kotiček in košček zrcala in vendar imam tako rdeče ustnice kot velike dame, ki se lahko od glave do peta gledajo v zrcalu in ki jim njihovi lepi gospodje poljubljajo roke, pa sem samo uboga ženska. — *Otrok se vzravna.* Tiho, dete, zapri očke, angel varuh! Glej, po steni gre — *Naredi zajčka z zrcalom.* — zapri očke, če ne, bo pogledal vate in boš oslepel.

Za njenim hrbtom vstopi Woyzeck. Ona si gre hitro z roka-ma k ušesom.

WOYZECK: Kaj imaš?

MARIJA: Nič.

WOYZECK: Pod tvojimi prsti se vendar nekaj blešči.

MARIJA: Uhanček; našla sem ga!

WOYZECK: Jaz še nikoli nisem našel česa takega, pa kar dva naenkrat.

MARIJA: Sem ničvrednica?

WOYZECK: Je že dobro, Marija. — Kako fantiček spi! Primi ga pod ročico, stol ga žuli. Svetle kaplje ima na čelu; pod soncem nič drugega kot delo, celo v spanju pôt. Mi ubogi reveži! Na, spet denar, Marija, plača in nekaj od mojega stotnika.

MARIJA: Bog ti povrni, Franz.

WOYZECK: Stran moram. Zvečer, Marija. Adijo.

MARIJA *sama, po premoru*: Pa sem vendar ničvrednica. Kar zabodla bi se. — Ah! Kakšen svet! Naj gre vse k vragu, moški in ženske.

[Rd, 5]

STOTNIK, WOYZECK.

STOTNIK NA STOLU, WOYZECK GA BRIJE.

STOTNIK: Počasi, Woyzeck, počasi; drugo za drugim; zaradi njega sem že čisto omotičen. Kaj naj potem počnem z desetimi minutami, če bo končal toliko prej. Woyzeck, pomisli naj, še kakšnih trideset let ima pred sabo, trideset! Kar znese 360 mesecev, in dni, ur, minut! Kaj pa bo s tako gromozansko veliko časa? Naj si ga razporedi, Woyzeck.

WOYZECK: Da, gospod stotnik.

STOTNIK: Če pomislim na večnost, me postane strah za ta svet. Zaposlitev, Woyzeck, zaposlitev! Večno je večno, večno, to lahko dojameš; pa vendar ni večno in to je trenutek, ja, trenutek. — Woyzeck, srh me spreleti, če pomislim, da se svet zavrti v enem dnevu, kakšno zapravljanje časa, le kaj bo iz tega? Woyzeck, niti mlin-skega kolesa ne morem pogledati, ne da bi postal melanholičen.

WOYZECK: Da, gospod stotnik.

STOTNIK: Woyzeck, on pa se zmerom tako žene. Dober človek ne počne tega, dober človek, ki je brez slabe vesti. — Naj kaj reče, Woyzeck. Kakšno vreme je danes?

WOYZECK: Slabo, gospod stotnik, slabo: veter.

STOTNIK: Že čutim, zunaj je nekaj naglega; zame ima veter podoben efekt kot kakšna miš. *Nabrito.* Bi rekel, da nekako z jugo—severa.

WOYZECK: Da, gospod stotnik.

STOTNIK: Ha! Ha! Ha! Jugo—sever! Ha! Ha! Ha! O, kako je butast, prav nagravžno butast. *Ganjen.* Woyzeck, dober človek je, dober človek — ampak — *Dostojanstveno.* —

nobene morale nima, Woyzeck! Morala, to je, če je človek moralen, saj razume. Dobra beseda je to. Otroka ima, brez cerkvenega blagoslova, tako pravi naš veleprečastiti gospod garnizijski pridigar, brez cerkvenega blagoslova, tega si nisem jaz izmislil.

WOYZECK: Gospod stotnik, ljubi bog ubogega črvička ne bo gledal postrani samo zato, ker nad njim ni bil izrečen amen, preden je bil narejen. Gospod je rekel: Pustite otročiče, naj pridejo k meni.

STOTNIK: Kaj pravi? Kakšen čuden odgovor pa je to? Čisto zbegal me je s tem odgovorom. Če rečem: o n, potem imam v mislih njega, njega –

WOYZECK: Mi ubogi reveži. Vidite, gospod stotnik: denar, denar. Kdor nima denarja. Pa spravi moralno na svet koga svojega. Si tudi iz mesa in krvi. Taki kot mi so nesrečni na tem in na onem svetu; se mi zdi, če bi prišli v nebesa, bi morali pomagati pri grmenju.

STOTNIK: Woyzeck, nobene kreposti nima, ni kreposten človek. Meso in kri? Kadar slonim ob oknu, potem, ko je nehalo deževati, in gledam za belimi nogavičkami, kako skačejo čez uličke – prekleto, Woyzeck – takrat mi pride ljubezen. Tudi jaz sem iz mesa in krvi. Ampak, Woyzeck, krepost, krepost, krepost! Kako naj potem preživim? Zmerom si pravim: Kreposten človek si, *Ganjen*. dober človek, dober človek.

WOYZECK: Da, gospod stotnik, krepost! Ne vem, kaj bi z njo. Veste, mi navadni ljudje, to vam je brez kreposti, narava ti kar takole pride, če pa bi bil gospod in bi imel klobuk in uro in anglaise in bi znal imenitno govoriti, bi pa že hotel biti kreposten. Krepost mora biti nekaj lepega, gospod stotnik. Jaz pa sem ubog revež.

STOTNIK: Prav, Woyzeck. Dober človek si, dober človek. Am-

pak preveč premišljuješ, to te žre, zmerom se tako že-neš. Diskusija me je čisto zdelala. Pojdi zdaj in nikar tako ne teci; počasi, lepo počasi dol po ulici.

[Rd, 6]

MARIJA. TAMBURMAJOR.

TAMBURMAJOR: Marija!

MARIJA *ga gleda, s poudarkom*: Daj, naredi nekaj korakov. – Čez prsi kot bik in brada kot levja. – Nobeden ni tak. – Ponosna sem, prva med ženskami.

TAMBURMAJOR: In ko si bom v nedeljo dal gor veliko perjanico in bele rokavice, sto kosmatih, Marija, princ zmerom pravi: Fant, kakšen dec je.

MARIJA *posmehljivo*: Daj no daj! *Stopi predenj*. Moški!

TAMBURMAJOR: In ti si tudi baba, saprament, kakšno plemo tamburmajorjev bova spočela – Ha? *Jo objame*.

MARIJA *slabe volje*: Pusti me!

TAMBURMAJOR: Divja zver.

MARIJA *silovito*: Ne dotakni se me!

TAMBURMAJOR: Ti vrag gleda iz oči?

MARIJA: Zaradi mene. Vseeno je.

[Rd, 7]

MARIJA. WOYZECK.

WOYZECK *strmo gleda vanjo, maje z glavo*: Hm! Nič ne vidim, nič ne vidim. Oh, moral bi videti, moral bi prijeti z rokami.

MARIJA *prestrašena*: Kaj ti je, Franz? Meša se ti – Franz.

WOYZECK: Greh, tako globok in tako širok. (Smrdi, da bi lahko angelce pregnali iz nebes.) Rdeče ustnice imaš, Marija. Pa nobenega mehurčka na njih? Marija, lepa si kot greh — Je smrtni greh lahko tako lep?

MARIJA: Franz, vročico imaš.

WOYZECK: Vraga! — Je stal tukaj, takole, takole?

MARIJA: Ker je dan dolg in je svet star, lahko veliko ljudi stoji na istem mestu, drug za drugim.

WOYZECK: Videl sem ga.

MARIJA: Veliko lahko vidiš, če imaš oči in nisi slep in sije sonce.

[Rd, 8]

WOYZECK. DOKTOR.

DOKTOR: Kaj moram doživeti, Woyzeck? Pri moji veri.

WOYZECK: Kaj pa je, gospod doktor?

DOKTOR: Videl sem ga, Woyzeck; na cesti je scal, scal ob steno, kot kakšen pes — pa vendar dobiva dva groša na dan. To je slabo, Woyzeck, svet postaja slab, zelo slab.

WOYZECK: Ampak, gospod doktor, če ti narava kar pride.

DOKTOR: Narava kar pride, narava kar pride! Narava! Mar nisem dokazal, da je musculus constrictor vesicae podvržen volji? Narava! Woyzeck, človek je svoboden, v človeku se individualnost poveliča v svobodo. Da se urina ne da zadržati! *Zmaje z glavo, sklence roke na hrbtu in hodi sem ter tja.* Je že pojedel svoj grah, Woyzeck? — V znanosti se dogaja revolucija, v zrak jo bom pognal, znanost. Sečnina, 0,10, solnokisli amonij, hyperoxydul. Woyzeck, ne bi šel mogoče spet scat? Naj gre noter in poskusi.

WOYZECK: Ne morem, gospod doktor.

DOKTOR *vzkipi*: Ampak scati ob steno! Imam črno na belem, pogodbo imam v rokah. Videl sem, na lastne oči sem videl, ravno sem pomolil nos skozi okno, da bi opazoval učinek sončnih žarkov na kihanje, *Gre k njemu.* ne, Woyzeck, ne jezim se, jeza ni zdrava, jeza ni znanstvena. Miren sem, čisto miren sem, moj utrip ima običajnih 60, kar se le da hladnokrvno mu rečem! Gorje tistemu, ki se jezi na človeka, človeka! Ko bi bil vsaj človeška ribica — ! Ampak ob steno vseeno ne bi smel scati —

WOYZECK: Vidite, gospod doktor, včasih imaš takšen karakter, takšno strukturo. — Ampak z naravo je drugače, veste, z naravo — *Poči s prsti.* — je nekaj takega, kako bi rekel, na primer —

DOKTOR: Woyzeck, spet filozofira.

WOYZECK *zaupljivo*: Ste že kdaj videli dvojno naravo? Ko je sonce v poldnevu in je, kot bi svet zagorel, mi je že spregovoril strašen glas!

DOKTOR: Woyzeck, aberratio ima.

WOYZECK *položi prst na nos*: Gobe, gospod doktor. V tem, v tem je stvar. Ste že videli, v kakšnih oblikah rastejo gobe? Kdo bi znal razbrati.

DOKTOR: Woyzeck, on ima najlepši primer aberratia, mentalis partialis, druge vrste, zelo lepo izražen, Woyzeck, dodatek dobí. Druge vrste, fiksna ideja, vobče pa je stanje razumno, vse počne tako kot sicer, celo stotnika brije!

WOYZECK: Da.

DOKTOR: Jé svoj grah?

WOYZECK: Redno, gospod doktor. Denar za prehrano dobiva moja žena.

DOKTOR: Opravlja svojo dolžnost?

WOYZECK: Da.

DOKTOR: Interesanten kazus je, subjekt Woyzeck, dodatek dobi. Naj se dobro drži. Utrip, prosim! Ja.

[Rd, 9]
STOTNIK. DOKTOR.

STOTNIK: Gospod doktor, naravnost prestraši me, če pomislim, da morajo ubogi konji hoditi peš. Ne tecite tako hitro. Ni treba, da s palico tako veslate po zraku. Saj se kar ženete v smrt. Dober človek, brez slabe vesti, nikdar tako ne hiti. Dober človek. *Ujame Doktorja za palico.* Gospod doktor, dovolite, da rešim človeško življenje, vi streljate ...

Gospod doktor, tako otožen sem, nekaj tako sanjaškega me je prevzelo, zmerom moram jokati, kadar vidim svojo suknjo, kako visi na steni, tamle visi.

DOKTOR: Hm, otekel, zamaščen, debel vrat, apoplektična konstitucija. Ja, gospod stotnik, lahko vas doleti apoplexia cerebialis, morda pa vas doleti le po eni strani in boste torej po eni strani paralizirani, ali pa boste, v najboljšem primeru, paralizirani le duševno in boste le še vegetirali, nekako takšni so vaši obeti za naslednje štiri tedne. Vsekakor pa vam lahko zagotovim, da ste eden interesantnejših primerov in če bo bog naklonjen, bo delno paraliziran tudi vaš jezik in bomo lahko izvedli nekaj nesmrtnih eksperimentov.

STOTNIK: Gospod doktor, nikar me ne strašite, bili so ljudje, ki so umrli že od samega strahu, od samega golega strahu. — Že vidim ljudi s cilindri v rokah, rekli bojo, bil je dober človek, dober človek — vraga, kakšen pogrebni krokar. —

DOKTOR *mu pomoli klobuk*: Kaj je to, gospod stotnik? To je puhla glava.

STOTNIK *naredi gubo na plašču, da nastane rob*: Kaj je to, gospod doktor? To je zarobljenost.

DOKTOR: Se priporočam, spoštovani gospod paradni avšelj.

STOTNIK: Kontra, cenjeni gospod pogrebni krokar. —

[Rd, 10]
STRAŽNICA.
WOYZECK. ANDRES.

ANDRES *poje*: Cvete dekletu rožmarin,
oj, rožmarin zelen.
Ne našel bi v deželah treh
fant lepšega noben.

WOYZECK: Andres!

ANDRES: Ha?

WOYZECK: Lepo vreme.

ANDRES: Nedeljsko sončno vreme. — Pred mestom muzika.

Babnice so že zunaj, ljudje švicajo, kar v redu.

WOYZECK *nemiren*: Ples, Andres, plešejo.

ANDRES: V Konjičku in v Zvezdi.

WOYZECK: Ples, ples.

ANDRES: Zaradi mene.

Pod okno pride fantič zal:
»Zdaj moram v boj krvav.
Daj rožmarina lepega
še šopek mi v pozdrav.«

WOYZECK: Andres, ne morem se umiriti.

ANDRES: Norec!

WOYZECK: Ven moram. Pred očmi se mi vrti. Kako bele roke ima. Preklete, Andres!

ANDRES: Kaj hočeš?

WOYZECK: Stran moram.

ANDRES: S tisto.

WOYZECK: Ven moram, tukaj je tako vroče.

[Rd, 11]

KRČMA.

OKNO ODPERTO, PLES. PRED HIŠO KLOPI. FANTJE.

1. ROKODELSKI VAJENEC: Dekle moje,
prinesi mi vode,
da si umijem oči svoje.
Oči svoje umil si bom,
pa te pogledal več ne bom.
2. ROKODELSKI VAJENEC: Brat moj, naj iz prijateljstva naredim luknjo v tvojo naravo? Naredil bom luknjo v naravo. Jaz sem tudi dec, veš, mu bom pobil vse bolhe, kar jih ima.
1. ROKODELSKI VAJENEC: Moja duša, moja duša smrdi po žganju. — Celo denar je obsojen na razkroj. Spominčica! Kako je ta svet lep. Brat moj, jokati moram, sod za deževnico bom napolnil. Zakaj najina nosova nista buteljki, lahko bi ju spraznila drug drugemu v žrelo.

DRUGI v zboru: Jager gre na jago,
u to globoko drago,
hoj—li! hoj—lo!
oj, zajček dober bo!

Woyzeck se postavi k oknu. Mimo plešeta Marija in Tamburmajor, ne da bi ga opazila.

MARIJA v *mimoplesu*: Še! Še!

WOYZECK se duši: Še. — Še. *Sunkovito vstane in se sesede nazaj na klop.* Še, še. *Udari s pestjo v dlan.* Vrtita se, valjajta se. Zakaj bog ne upihne sonca, da bi se vsi povaljali med seboj, moški in ženske, ljudje in živina. Počnite to pri belem dnevu, na dlani, kot muhe. — Ženska. — Ženska je vroča, vroča! — Še, še. *Vstane.* Dedec! Kako jo grabi, po njenem telesu, on, on jo ima kot jaz na začetku.

1. ROKODELSKI VAJENEC *pridiga na mizi*: Pa vendar, če se potnik, opirajoč se na tok časa ali prisluškujoč božji modrosti v sebi, vpraša: Zakaj človek? Zakaj človek? — Resnično, povem vam: od česa bi živel kmet, pleskar, čevljar, zdravnik, če bog ne bi ustvaril človeka? Od česa bi živel krojač, če ne bi bog ljudem vcepil občutka sramu, od česa vojak, če ga ne bi opremil s potrebo po medsebojnem pobijanju. Ne dvomite torej, ja ja, dobro je in prijetno, a vse zemeljsko je nečimrno, celo denar je obsojen na razkroj. — Za konec, ljubi moji poslušalci, pa se še poščijmo na križ, da bo en Jud manj.

[Rd, 12]

NA PLANEM.

WOYZECK: Še! Še! Tiho, muzika. — *Se skloni.* Ha, kaj, kaj pravite? Glasneje, glasneje — zabodi, zabodi volkuljo do mrtvega! Zabodi, zabodi volkuljo do mrtvega. A naj? Moram? Slišim tudi tukaj, pravi tudi veter tako? Zmerom slišim: še, še, zabodi, zabodi do mrtvega.

[Rd, 13]

NOČ.

ANDRES IN WOYZECK V ENI POSTELJI.

WOYZECK *stresa Andresa*: Andres! Andres! Ne morem spati, če zaprem oči, se kar naprej vrti in slišim gosli, še, še. In potem spregovori iz stene, a ne slišiš?

ANDRES: Ja — pusti jo, naj pleše. Bog nas varuj, amen. — *Spet zaspi.*

WOYZECK: In mi gre med očmi kot nož.

ANDRES: Malo šnopsa spij, pa prašek daj noter, to zbija vročino.

[Rd, 14]

KRČMA.

TAMBURMAJOR. WOYZECK. LJUDJE.

TAMBURMAJOR: Jaz sem moški! *Se bije po prsih*. Moški, pravim. A kdo kaj hoče? Kdor ni ravno sam gospod bog, pa nažgan, naj se kar stran drži. Mu bom zabil nos dol do riti. Mu bom — *Woyzcku*. na, dec, pij, moški mora piti, po mojem bi moral biti ves svet sam šnops, šnops.

WOYZECK *zažvižga*.

TAMBURMAJOR: Hej, dec, a naj ti jezik potegnem ven iz ust in ti ga zavijem okrog pasu? *Se bojujeta, Woyzeck je poražen*. A naj ti pustim sape za en babji prdec, kaj?

WOYZECK *se izčrpan drhte sesede na klop*.

TAMBURMAJOR: No, zdaj ga bo minilo žvižganje.

Ha. En glažek al' pa dva,
to nam korajžo da!

NEKA ŽENSKA: Jih je dobro fasal.

DRUGA: Krvavi.

WOYZECK: Vse ob svojem času.

[Rd, 15]

WOYZECK. JUD.

WOYZECK: Pištola je predraga.

JUD: No, jo boste kupili ali ne, kaj je zdaj?

WOYZECK: Koliko stane nož.

JUD: Raven je, cel rob ima. Si boste prerezali vrat, no, kaj je zdaj? Poceni vam ga dam, poceni, kot nikjer drugje, poceni smrt boste lahko imeli, ampak vseeno ne zastonj. Kaj je zdaj? Ekonomično smrt bi imeli.

WOYZECK: Tale ni samo za kruh rezat.

JUD: Dva groša.

WOYZECK: Evo! *Odide*.

JUD: Evo! Kot da ne bi bilo nič. Pa je vseeno denar. Pes.

[Rd, 16]

MARIJA, LISTA PO SVETEM PISMU.

MARIJA: Tudi zvijača se ni našla v ustih njegovih. O moj bog. O moj bog! Ne glej me. *Lista naprej*. Pripeljejo pa farizeji k njemu ženo, v prešuštvu zasačeno, jo postavijo na sredo. — A Jezus ji reče: Tudi jaz te ne obsojam; pojdi in odslej več ne greši! *Ploskne*. Moj bog! Moj bog! Ne morem. Moj bog, daj, da bom lahko molila. *Otrok se stisne k njej*. Srce me boli, zaradi otroka ...

NOREC *na prste našteva želje*: Zlato krono ima, gospod kralj. Jutri po kraljevsko dete stečem! Krvavica reče: pridi, jetrnica ... *Vzame otroka in utihne*.

MARIJA: Franz ni prišel, včeraj ne, danes ne, kako vroče je postalo. *Odpre okno.*

In se ustopi odzadaj k nogam njegovim ter začne močiti noge njegove s solzami in jih otirati z lasmi svoje glave, in mu poljublja noge in jih mazili z mazilom. *Se udari po prsih.* Vse mrtvo! Odrešenik, odrešenik, tvoje noge bi rada mazilila.

[Rd, 17]

VOJAŠNICA.

ANDRES. WOYZECK BRŠKA PO SVOJIH STVAREH.

WOYZECK: Kamižola, Andres, ni od uniforme, jo lahko vzameš, Andres. Križec je od sestre, in prstan, imam še eno sveto podobico, dve srci in vse lepó zláto, bila je v Svetem pismu moje matere in tam piše:

Poglej ti, človek,
kaj Kristus trpi,
na celem životu
ni družga ko kri.

Moja mati čuti samo še sonce, kadar ji posije na roko. — Nič hudega.

ANDRES *popolnoma otrpel, na vse reče le:* Da.

WOYZECK *potegne ven papir:* Friedrich Johann Franz Woyzeck, brambovec, pešak v 2. regimentu 2. bataljona 4. kompanije, rojen ... danes, 20. julija, na Marijino označenje, star 30 let, 7 mesecev in 12 dni.

ANDRES: Franz, še v lazaret boš prišel. Ubožec, malo šnopsa spij, pa prašek daj noter, to zbija vročino.

WOYZECK: Ja, Andres, kadar mizar zbira oblance, nihče ne ve, kdo bo položil glavo nanje.

[Sklop umora]

[Ra, 4]

MARIJA Z DEKLICAMI PRED HIŠNIMI VRATI.

DEKLICE: Kako se na Svečnico sonce blešči!
In kako žito zori!
In šli so tam po travniku,
po dva in dva so šli.
Piskači spred,
goslači zad,
in zokni rdeči so bili ...

1. OTROK: To ni lepo.

2. OTROK: Tebi nikoli ni nič prav.

OTROCI:	{	Kar si najprej začela.	Zakaj?
		Ne znam.	Zato.
		Moramo peti.	Ampak zakaj zato?
		Marička, ti nam zapoj.	

MARIJA: Pridite, punčice male!

Ringa, ringa raja. Kralj Herod.

Babica, pripoveduj.

BABICA: Nekoč je živel ubogo dete, ki ni imelo ne matere ne očeta, vsi so bili mrtvi in na svetu ni bilo nikogar več. Vse je bilo mrtvo; šlo je in dneve in noči iskalo. In ker na zemlji ni bilo nikogar več, je hotelo iti na nebo, in mesec ga je tako prijazno gledal; in ko je naposled prišlo do meseca, je bil mesec kos trhlega lesa, in potem je šlo k soncu, in ko je prispelo, je bilo sonce ovenela sončnica, in ko je prišlo do zvezd, so bile zvezde majhni zlati komarji, bili so pripeti gor, kot jih srakoper natika na črn trn, in ko je spet hotelo na zemljo, je bila zemlja

prevrnjen lonec, in je bilo čisto samo, in tedaj je sedlo in zajokalo, in še zmeraj sedi tam in je čisto samo.

WOYZECK: Marija!

MARIJA *se prestraši*: Kaj je?

WOYZECK: Marija, a bova šla, čas je.

MARIJA: Kam pa?

WOYZECK: Kaj pa jaz vem.

[Ra, 5]

MARIJA IN WOYZECK.

MARIJA: Tam je torej mesto, temno je.

WOYZECK: Ostani še. Pridi, usedi se.

MARIJA: Ampak moram iti.

WOYZECK: Si ne boš obrusila peta.

MARIJA: Kakšen pa si?

WOYZECK: Pa veš, kako dolgo je že, Marija –

MARIJA: Dve leti, o binkošti.

WOYZECK: Pa veš tudi, kako dolgo bo še?

MARIJA: Moram iti, večerjo moram narediti.

WOYZECK: Te zebe, Marija? In vendar si topla. Kako vroče ustnice imaš! (Vroč, vroč kurbirsko sapo, pa bi vseeno dal nebesa, da bi jih še enkrat poljubil.)

Umreti in ko si mrzel, te ne zebe več. Zaradi jutranje rose te ne bo zeblo.

MARIJA: Kaj praviš?

WOYZECK: Nič.

Molk.

MARIJA: Kako rdeč mesec vzhaja!

WOYZECK: Kot krvavo rezilo.

MARIJA: Kaj nameravaš? Franz, tako bled si. Franz, nehaj. Za božjo voljo, na po ..., na pomoč ...

WOYZECK: Na, tole, pa tole! A ne moreš umreti. Tako! Tako! Na, še miga, še ni, še ni? Ne še? *Sune.*

Si mrtva? Mrtva! Mrtva!

Pridejo ljudje, steče stran.

[Ra, 6]

PRIDEJO LJUDJE.

1. OSEBA: Stojta!

2. OSEBA: Slišiš? Tiho! Tamle!

1. OSEBA: Uu! Tamle! Kakšen zvok.

2. OSEBA: To je voda, kliče k sebi, že dolgo ni nihče utonil. Pojdimo rajši stran, tega ni dobro poslušati.

1. OSEBA: Uu, že spet. Kot človek, ki umira.

2. OSEBA: Tako srhljivo je, tako mrčasto – napol megla, siva, in hrošči žužnjajo kot počeni zvonovi. Pojdimo stran!

1. OSEBA: Ne, prerazločno, preglasno. Tamle gor. Pridita.

[Ra, 7]

KRČMA.

WOYZECK: Plešite, še, švicajte in zaudarjajte, enkrat vas bo itak vse vrag vzel.

Poje. Cvete dekletu rožmarin,
oj, rožmarin zelen.
Ne našel bi v deželah treh
fant lepšega noben.

Pod okno pride fantič zal:
»Zdaj moram v boj krvav.
Daj rožmarina lepega
še šopek mi v pozdrav.«

Pleše. Tako, Kata! Usedi se! Vroče mi je, vroče, *Sleče suknjič.* tako je pač, vrag vzame eno, drugo pa pusti. Kata, vroča si! Zakaj le? Kata, tudi ti boš še mrzla! Bodi pametna. Ne znaš peti?

KATA: Da te ne bodo srečevali,
da te ne bodo spraševali,
kod si hodil, kje si bil,
da si čevljičke zrosil.

WOYZECK: Ne, brez čevljev, tudi brez čevljev greš lahko v pekel.

KATA: Kaj so to za ene ptičke,
ki imajo rdeče ličke,
rdeče ličke, črne oči –
pri takih kratke so noči.

WOYZECK: Ja, res, ne bi bil rad krvav.

KATA: Kaj pa imaš na roki?

WOYZECK: Jaz? Jaz?

KATA: Rdeče, kri.

Okrog njiju se naberejo ljudje.

WOYZECK: Kri? Kri.

KRČMAR: Uu, kri.

WOYZECK: Najbrž sem se urezal, tukajle, na desni roki.

KRČMAR: Kako pa je kri prišla na komolec?

WOYZECK: Obrisal sem se.

KRČMAR: Kako, desno roko z desnim komolcem? Ste pa spretni.

NOREC: In tedaj je velikan rekel: Voham, voham, človeško meso voham. Puh. Že smrdi.

WOYZECK: Pa kaj hočete, za vraga? Kaj vas briga? Umaknite se ali pa bom prvega – k vragu. Mislite, da sem koga ubil? Sem morilec? Kaj zijate! Sebe pogledjte. Umaknite se. *Steče ven.*

[Ra, 8]

OTROCI.

1. OTROK: Pojdimo. Marija ...

2. OTROK: Kaj je?

1. OTROK: A ne veš? So že vsi zunaj. Tam leži neka ženska!

2. OTROK: Kje?

1. OTROK: Levo čez šance ... pri rdečem križu.

2. OTROK: Pridi, da bomo še kaj videli. Če ne, jo bojo prej odnesli.

[Ra, 9]

WOYZECK, SAM.

WOYZECK: Nož? Kje je nož? Tukaj sem ga pustil. Izdal me bo! Bližje, še bližje! Kakšen kraj je to? Kaj slišim? Nekaj se je premaknilo. Tiho. Tukaj, čisto blizu. Marija? Hej, Marija! Tiho. Vse tiho! (Kaj si tako blede, Marija? Kakšno rdečo vrvico pa imaš okrog vratu? Pri kom si si zaslužila to ogrlico, z grehi? Črna si bila od grehov, črna! Jaz sem te zdaj umil. Kaj tvoji črni lasje tako visi-jo, vsi divji? Si danes nisi spletna kit?) Tukaj nekaj leži! Mrzlo, mokro, tiho. Stran s tega kraja. Nož, nož imam! Tako! Ljudje – proč. *Steče stran.*

[Ra, 10]

WOYZECK, PRI RIBNIKU.

WOYZECK: Takole, sèm dol! *Vrže nož v vodo.* Tone v temno vodo, kot kamen! Mesec je kot krvavo rezilo! Bo zdaj ves svet čvekal o tem? Ne, preveč spredaj je, ko se bojo kopali – *Gre v ribnik in vrže naprej.* – tako, zdaj – ampak poleti, ko bojo iskali školjke, bah, zarjavel bo. Kdo ga bo prepoznal – ko bi ga vsaj zlomil! Sem še krvav? Umiti se moram, tukaj je madež in tukaj še eden.

[Posamezni prizori]

[Rokopis a = Ra]

[Ra, 1]

KRČMA.

WOYZECK SEDI PRED KRČMO.
LJUDJE HODIJO VEN.

ANDRES: Kaj pa počneš tukaj?

WOYZECK: Koliko je ura.

ANDRES: –

WOYZECK: A da ne več? Hočem reči, čas bi moral teči hitreje, rad bi, da bi bilo že pojutrišnjem zvečer.

ANDRES: Zakaj?

WOYZECK: Takrat bo vse že mimo.

ANDRES: Kaj?

WOYZECK: Zase se brigaj.

ANDRES: Kaj sediš tukaj pred vrati.

WOYZECK: Tukaj dobro sedim in vem – marsikdo pa sedi pred vrati in ne ve; marsikoga bojo z nogami naprej nesli skozi vrata.

ANDRES: Pridi!

WOYZECK: Dobro sedim takole, še boljše pa bi ležal takole ...

ANDRES: –

WOYZECK: Ko bi vsi ljudje vedeli, koliko je ura, bi se slekli in si nadeli svileni srajco in si dali natresti oblance.

ANDRES: Pijan je.

WOYZECK: Kaj pa leži tamle čez? Tako se sveti. Mi gre zmerom takole med očmi. Kako se lesketa. – To moram imeti.

[Ra, 2]

NA PLANEM.

WOYZECK položi nož v votlino: Ne ubijaj. Leži tukaj! Stran!
Se hitro oddalji.

[Ra, 3]

NOČ. MESEČINA.

ANDRES IN WOYZECK V ENI POSTELJI.

WOYZECK *potiho*: Andres!

ANDRES *v sanjah*: Tukaj. Stoj! – Ja –

WOYZECK: He, Andres.

ANDRES: Kako?

WOYZECK: Ne morem se umiriti! Andres.

ANDRES: Te mora tlačiti?

WOYZECK: Zunaj je nekaj. V tleh. Zmeraj kažejo tja in – slišiš, zdaj, in zdaj, kako trkajo po stenah, pravkar je

nekdo pokukal noter, skozi okno. A ne slišiš, jaz to poslušam ves dan. Še, še. Zabodi, zabodi jo ...

ANDRES: Uleži se, Franz, v lazaret moraš. Malo šnopsa moraš spiti, pa prašek daj noter, to zbija vročino.

[Ra, 4–10 glej *Sklop umora*.]

[Rokopis b = Rb]

[Rb, 1]

STOJNICE. LJUDSTVO.

SEJMAR *pred stojnico*: Gospoda moja! Gospoda moja! Poglejte kreaturo, kakor jo je ustvaril bog, nič, nič posebnega. Poglejte zdaj umetnost, hodi pokonci, ima suknjič in hlače, pa sabljo! Ho! Naredi priklon! Pravi baron. Daj poljub! *Trobenta*. Revček je muzikaličen. Gospoda moja, tukaj lahko vidite astronomskega konja in majhnega kanarčka, ljubljenska vseh kronanih glav. Predstava se začinja! To bo začetek začetka. In hkrati commencement commencementa.

WOYZECK: Bi šla?

MARIJA: Zaradi mene. Najbrž so lepe stvari. Kakšne čope ima ta človek in ženska ima hlače.

[Rb, 2]

NOTRANJOST STOJNICE.

SEJMAR: Pokaži svoj talent! Pokaži svojo živalsko pamet! Naj se človeška družba sramuje! Gospoda moja, tale žival, ki jo vidite tukaj, z repom in štirimi kopiti, je članica vseh

učenih akademij in profesorica na naši univerzi, pri njej se študentje učijo jahanja in udarcev. To je bil preprost razum. Zdaj pa – dvojni rezon. Kaj delaš, kadar misliš z dvojnimi rezonom? Je med učenimi družbo kakšen osel? *Kljuse zmaje z glavo*. Ste zdaj videli dvojni rezon? To je živalska fiziognomika. Kajti to ni kakšen živalsko zabiti individuum, to je oseba! Človek, živalski človek in vendarle žival, beštija. *Konj se nespodobno obnaša*. Tako, naj bo družbo sram! Vidite, žival je še del narave, narave, ki ni idealna! Učite se od nje. Vprašajte zdravnika, je skrajno škodljivo! Temu se je reklo: Človek, bodi naraven! Iz prahu si ustvarjen, iz peska, blata. Hočeš biti več kot prah, pesek, blato? Glejte, kakšna pamet, zna računati, pa vendar ne more šteti na prste. Zakaj? Samo izražati se ne zna, ne zna eksplicirati, sicer pa je kot človek! Povej gospodi, koliko je ura. Kdo od gospodov ali dam ima uro, uro, če ima.

PODOFICIR: Uro! *Veličastno in dostojanstveno potegne uro iz žepa*. Izvolite, gospod. (Kakšna baba, tale vidi skozi sedem parov usnjenih hlač.)

MARIJA: To moram videti. *Spleza v 1. prostor*. Podoficir ji pomaga.

[Rb, 8]

DVORIŠČE VOJAŠNICE.

WOYZECK: Nisi nič slišal.

ANDRES: Še zmerom je tam, z nekim kameradom.

WOYZECK: Nekaj je rekel.

ANDRES: Kako pa veš? Kaj naj rečem. No, smejal se je in potem rekel: Prekrasna baba! Kakšna čvrsta stegna ima in sploh vse!

WOYZECK *čisto hladen*: Tako je to rekel?

O čem se mi je sanjalo danes ponoči? Ni bilo o nožu?

Kako nore sanje ima človek kdaj pa kdaj.

ANDRES: Kam pa, kamerad?

WOYZECK: Po vino. Za mojega oficirja. — Ampak, Andres, vseeno je bila enkratna punca.

ANDRES: Kdo to?

WOYZECK: Nič. Adijo.

[Rb, 11]

SODNI SLUGA. BRIVEC, ZDRAVNIK. SODNIK.

SODNI SLUGA: Dober umor. Pristen umor, lep umor, tako lep, da smo si ga lahko samo želeli, pa že dolgo nobenega imeli. —

BRIVEC *dogmatičen ateist. Dolg, tršat, strahopeten, znanost.*

[Rokopis c = Rc]

[Rc, 3]

JAVNI TRG. STOJNICE. LUČI.

STAREC. OTROK, *ki pleše*:

Zdaj pa mal pomislimo,
da bo treba umreti,
jenu mal' zavzdihnimo
k nebeškemu očeti.

WOYZECK: Hej! Hopsa! Reven mož, star mož! Revno dete!

Mlado dete! Skrbi in veselica! Hej, Marija ... Lep je svet!

KLICAR *pri stojnici*: Dragi gospodje, drage dame, tukaj lahko

vidite astronomskega konja in majhne kanarčke, ljub-ljenčke vseh evropskih mogočnikov in člana vseh učenih društev, vrši prerokbe vseh vrst, starost, koliko otrok, kakšna bolezen, strelja s pištolo, se postavi na zadnje noge, vse vzgoja, ima živalsko pamet, ali še bolje, nadvse pametno živalskost, ni kakšen živalsko zabit individuum kot toliko oseb, cenjeni publikum seveda izvzet. Semkaj! Imenitno bo, predstava, commencement commence-menta se bo vsak hip začel. Oglejte si napredek civilizacije. Vse gre naprej, konj, opica, kanarček. Opica je že soldat, to še ni veliko, naj-nižja stopnja človeške vrste!

PUBLIKA: { Groteskno! Zelo groteskno.
Ste vi tudi ateist? Jaz sem dogmatičen ateist!
Je to groteskno? Jaz sem prijatelj grotesknega.
Vidite, tamle? Kako grotesken efekt.
Jaz sem dogmatičen ateist.
Groteskno.

[Rc, 7]

CESTA.

STOTNIK. DOKTOR.

Stotnik lovi sapo, prihajajoč dol po cesti, ustavi se, lovi sapo, se ozira okrog.

STOTNIK: Kam pa tako hitro, veleecenjeni gospod pogrebni krokar.

DOKTOR: Kam pa tako počasi, veleecenjeni gospod paradni avšelj.

STOTNIK: Vzemite si čas, veleecenjeni nagrobnik.

DOKTOR: Jaz ne kradem bogu časa, tako kot vi, veleecenjeni ...

STOTNIK: Ne tecite no tako, gospod doktor, dober človek ne hodi tako hitro, veleccenjeni, dober človek, *Sopiha*. dober človek, saj se kar ženete v smrt, strašite me.

DOKTOR: Nujno je, gospod stotnik, nujno ...

STOTNIK: Gospod pogrebni krokar, svoje nožice si boste na tlaku ja čisto zbrusili. Pa ne veslajte s palico po zraku.

DOKTOR: V štirih tednih boste mrtvi, v sedmem mesecu, že dvajset takih pacientov sem imel, v štirih tednih, upoštevajte to.

STOTNIK: Gospod doktor, nikar me ne strašite, bili so ljudje, ki so umrli že od samega strahu, od samega golega strahu.

DOKTOR: V štirih tednih, žival zabita, zanimiv preparat boste. Vam povem, v štirih ...

STOTNIK: Da bi te strela, držim vas, teslo, ne bom vas spustil, hudiča, štiri tedne? Gospod doktor, pogrebni krokar, mrtvaška srajca, tako dolgo, dokler bom živ, štiri tedne, in ljudje s cilindri v rokah, vendar bojo rekli, bil je dober človek, dober človek.

DOKTOR: Aj, dobro jutro, gospod stotnik. *Maha s klobukom in palico*. Kikiriki! Me veseli! Me veseli! *Mu pomoli klobuk*. Kaj je to, gospod stotnik, je to puhla glava? Ha?

STOTNIK *naredi gubo na plašču, da nastane rob*: Kaj je to, gospod doktor, to je zarobljenost! Hahaha! Pa brez zamere. Dober človek sem — ampak, tudi jaz lahko, če le hočem, gospod doktor, hahaha, če le hočem. Hej, Woyzeck, kaj ga pa tako žene mimo nas. Naj se vendar že ustavi, Woyzeck, po svetu dirja kot odprta britev, se bo kdo še urezal z njim, dirja, kot bi moral obriti cel regiment kastrirancev in bi ga čez četrto ure hoteli obesiti na poslednjo dlako — ampak, o dolgih bradah, kaj — sem že hotel reči? Woyzeck — dolge brade ...

DOKTOR: Dolga brada, o tem govori že Plinij, vojake bi morali odvaditi dolgih brad ...

STOTNIK *nadaljuje*: Ha? O dolgih bradah? Kaj, Woyzeck, ni v svoji skledi še nikoli našel nobene dlake iz brade? He, saj me razume, dlake kakega človeka, iz brade kakega sapeurja, kakega podoficirja, kakega — kakega tamburmajorja? He, Woyzeck? Ampak on ima pošteno ženo. Njemu se ne godi tako kot drugim.

WOYZECK: Da! Kaj ste hoteli reči, gospod stotnik?

STOTNIK: Kakšen obraz je naredil, poba! ... Morda pa ne ravno v juhi, če se podviza in gre okrog vogla, utegne katero najti na kakšnih ustnicah, na ustnicah, Woyzeck, sem spet začutil, kaj je ljubezen, Woyzeck. Ja, poba, saj je bel kot kreda.

WOYZECK: Gospod stotnik, jaz sem uboga para, — to je vse, kar imam na tem svetu, gospod stotnik, če se hecate —

STOTNIK: Hecam, a se hecaš, poba!

DOKTOR: Utrip, Woyzeck, utrip, hiter, poskočen, neenakomeren.

WOYZECK: Gospod stotnik, zemlja je peklenko vroča, mene spreletava leden mraz, leden mraz, pekel je mrzel, greva, stavit. Nemogoče, človek božji! Človek božji! Nemogoče!

STOTNIK: Poba, a morda hoče ... nekaj krogel v glavo. Prebada me z očmi, jaz pa mu samo dobro hočem, ker je dober človek, Woyzeck, dober človek.

DOKTOR: Mišice obraza toge, napete, včasih trznejo, drža napeta.

WOYZECK: Grem! Marsikaj je mogoče. Človek božji! Marsikaj je mogoče. Lepo vreme imamo, gospod stotnik. Pogledajte, tako lepo, čvrsto sivo nebo, človeka bi zamikalo, da vanj zabije zagozdo in se obesi nanjo, zgolj zaradi

pomišljajčka med ja in spet ja — in ne, gospod gospod stotnik, ja in ne? Je ne kriv za ja ali ja za ne. Bom razmislil o tem — *Odide z dolgimi koraki, najprej počasi, potem čedalje hitreje.*

DOKTOR *se požene za njim*: Fenomen, Woyzeck, dodatek.

STOTNIK: Čisto omotičen sem od teh ljudi, kako hitro galopira ta dolgi smrkavec, kot senca pajkove noge. Mali pa za njim. Ta dolgi je strela, ta mali grom. Haha, z zamikom. Tega nimam rad! Dober človek je hvaležen in ima rad življenje, dober človek nima korajže! Samo baraba ima korajžo! V vojsko sem šel samo zato, da bi utrdil svojo ljubezen do življenja ... Groteskno! Groteskno!

[Rokopis e = Re]

[Re, 1]

NA DVORIŠČU PRI DOKTORJU.
ŠTUDENTJE SPODAJ, DOKTOR PRI
STREŠNEM OKNU.

DOKTOR: Gospoda moja, na strehi sem, kot David, ko je gledal Batšebo; a jaz ne vidim drugega kot culs de Paris, ki se sušijo na vrtu dekliskega penzionata. Gospoda moja, smo pred pomembnim vprašanjem o odnosu subjekta do objekta, če vzamemo samo eno od reči, kjer se na precej visoki ravni manifestira organska samoafirmacija božanskega, in raziščemo njen odnos do prostora, do zemlje, do planetaričnega, gospoda moja, če tole mačko vržem skozi okno, kako se bo ta bitnost vedla do centra gravitationis in do svojega instinkta. Hej, Woyzeck, *Rjove*. Woyzeck!

WOYZECK: Gospod doktor, grize.

DOKTOR: Poba, zverino prijema tako nežno, kot bi bila njegova babica.

WOYZECK: Gospod doktor, drhtavico imam.

DOKTOR *se zelo razveseli*: Aj, aj, lepo, Woyzeck. *Si mane roke.*

Vzame mačko. Kaj vidim, gospoda moja, nova species zajčje uši, lepa species, bistveno drugačna, enfoncé, gospod doktor — *Vzame lupo.* — ricinus, gospoda moja — *Mačka steče stran.* Gospoda moja, žival nima instinkta za znanost — ricinus, gor, najlepši primerki, prinesite svoje krznene ovratnike. Gospoda moja, lahko pa si ogledate nekaj drugega, glejte človeka, že tri mesece ne je drugega kot grah, bodite pozorni na učinek, potipajte, kako nenakomeren utrip ima, tukajle, in oči.

WOYZECK: Gospod doktor, tema se mi dela. *Sede.*

DOKTOR: Korajža velja, Woyzeck, še nekaj dni, pa bo konec, potipajte, gospoda moja, potipajte. *Se dotikajo njegovih senc, tipajo utrip in prsni koš.*

A propos, Woyzeck, naj za gospode pomiga z ušesi, sem vam hotel že pokazati, dve mišici delata. Allons, no, dajmo!

WOYZECK: Ah, gospod doktor!

DOKTOR: Govedo, a naj ti jaz premikam ušesa; bi rad zbegnil, tako kot mačka? Torej, gospoda moja, takšna je videti prehodna stopnja pri preobrazbi v osla, pogosto tudi kot posledica ženske vzgoje in materinega govorjenja, za spomin ti je mati iz same nežnosti izpulila že vse lase. Čisto tanki so postali zadnje dni, ja, grah, gospoda moja.

[Re, 2]
IDIOT. OTROK. WOYZECK.

KARL *ima v naročju otroka*: Tale je v vodo padel, — tale je v vodo padel, kaj, tale je v vodo padel.

WOYZECK: Fant, Christian, —

KARL *ga srepo pogleda*: Tale je v vodo padel, —

Woyzeck *hoče ljubkovati otroka, ta se obrne stran in zakriči*.

WOYZECK: Moj bog!

KARL: Tale je v vodo padel.

WOYZECK: Christianček, boš dobil konjenika, sa, sa. *Otrok se brani. Karlu. Na, kupi fantu konjenika, —*

KARL *ga srepo gleda*.

WOYZECK: Hi! Hi! Konjiček.

KARL *zavriska*: Hi! Hi! Konjiček! Konjiček! *Z otrokom steče stran.*

[Črtani osnutki prizorov]

[Rb, 3]
MARGARETA (SAMA).

MARGARETA: Nekdo drug mu je ukazal in on je moral iti. Ha! En človek pred drugim.

[Rb, 4]
DVORIŠČE VOJAŠNICE.
ANDRES. LOUIS.

ANDRES *poje*:

Cvete dekletu rožmarin,
oj, rožmarin zelen.
Ne našel bi v deželah treh
fant lepšega noben.

Pod okno pride fantič zal:
»Zdaj moram v boj krvav.
Daj rožmarina lepega
še šopek mi v pozdrav.«

LOUIS: Hej, Andres, ne morem se umiriti!

ANDRES: Norec!

LOUIS: Kaj hočeš reči? Povej.

ANDRES: A?

LOUIS: Zakaj, misliš, da sem tukaj?

ANDRES: Ker je lepo vreme in je ples.

LOUIS: Stran moram, moram videti!

ANDRES: Kaj hočeš?

LOUIS: Ven!

ANDRES: Oh, nesrečnik, a zaradi tiste?

LOUIS: Stran moram.

[Rb, 5]

KRČMA.

Okna so odprta. Plešejo.

Na klopi pred hišo.

LOUIS *prisluškuje pri oknu*: On — ona! Vraga! *Se drhte usede. Spet opreza pri oknu*. Tako gre to! Kar povaljajte se med seboj! In ona; še, še — še, še.

NOREC: Puh! Smrdi.

LOUIS: Ja, smrdi! Rdeča, rdeča lica ima — zakaj že zdaj smrdi! Karl, kaj vohaš?

NOREC: Voham, voham kri.

LOUIS: Kri? Zakaj se mi dela rdeče pred očmi! Kot bi se valjali v morju krvi, tako mi je, kot bi se vsi povaljali med seboj! Ha, rdeče morje.

[Rb, 6]

NA PLANEM.

LOUIS: Še! Še! — Še! — Hiš! Haš! Tako godejo gosli in piščali. — Še! Še! — Kaj govori? Tamle spodaj, iz tal, čisto potihem, kaj, kaj — *Se skloni k tlam*. — zabodi jo, zabodi jo, do mrtvega jo daj. Woyzckovko, zabodi jo, zabodi jo, do mrtvega jo daj, Woyzckovko. Zmerom Woyzckovko — to sika in teče in buči.

[Rb, 7]

SOBA.

LOUIS IN ANDRES.

ANDRES: Hej!

LOUIS: Andres!

ANDRES *mrmra v spanju*.

LOUIS: He, Andres!

ANDRES: No, kaj je?

LOUIS: Nimam miru, kar naprej slišim, kako gode in skače, še, še! Še, še! In ko zaprem oči, se mi ves čas blešči, velik, širok nož, na mizi pri oknu leži, v temni ulički in zraven sedi star mož. In nož imam zmerom med očmi.

ANDRES: Zaspi, norec!

[Rb, 9]

OFICIR. LOUIS.

LOUIS *sam*: Kaj je rekel? Tako? — Ni še vse končano.

[Rb, 10]

KRČMA.

BRIVEC. PODOFICIR.

BRIVEC:

Stoji, stoji gora zelena,
pod goro hiša rumena.
Notri je stara krčmarica,
eno mlado hčerko ima.
Še jo lepo poprašala:
»Le kaj je tebi, mlada hčerka,
ali so te vetri napihljali,
ali so te zajčki naskakljali?«

Le kaj vse zmore ljubi bog, ne? Nekaj se zgodi, on pa naredi, kot da se ni zgodilo. He he he. — Ampak tako pač je in dobro je, da je tako. Če bi bilo boljše, bi bilo pa boljše.

Poje. En glažek al' pa dva,
to nam korajžo da!

Pošten človek ima rad življenje in človek, ki ima rad življenje, je brez korajže, kreposten človek nima korajže. Kdor je korajžen, je baraba.

PODOFICIR *dostojanstveno*: Spozabljate se, v navzočnosti določene-ga hrabrega človeka.

BRIVEC: Jaz govorim na splošno, ne pa z ozirom na koga, tako kot Francozi, bilo pa je lepo od vas. — Ampak — kdor je korajžen, je baraba!

PODOFICIR: K vragu! Ti počena brivska skleda, ti postana žajfnica, še svojo scalino mi boš moral piti, še svojo britev mi boš moral pogoltniti!

BRIVEC: Ha. Krivičen je do sebe, sem imel v mislih njega, sem mogoče rekel, da je on brez korajže? Gospod naj me pusti pri miru! Jaz sem znanost. Za svojo znanstvenost vsake tri tedne dobim tri guldne in pol. Nikar me ne premlatite, bom moral umreti od lakote. Jaz sem spinosa pericyclyda, latinsko hrbtenico imam. Jaz sem živ skelet, celotno človeštvo študira na meni. — Kaj je človek? Kosti! Prah, pesek, blato. Kaj je narava? Prah, pesek, blato. Ampak ljudje so neumni, neumni. Morala bi biti prijatelja. Če bi bili vi brez korajže, ne bi bilo znanosti, narave, amputacij ... Kaj je to, noga, roka, meso, kosti, žile? Kaj je blato? Kdaj tiči v blatu? Naj si pustim roko takole odrezati, ne, človek je egoističen, vendar mlati, strelja, zabada, tako. Morala bi biti! Prijatelja — ganjen sem. Glejte, zakaj najina nosova nista buteljki, lahko bi ju spraznila drug drugemu v žrelo. Ah, kako je svet lep! Prijatelj! Prijatelj! Svet! *Ganjen*. Poglejte, kako se sonce prebija skozi oblake, kot bi kdo spraznil potchambre. *Joka*.

[Rc, 1]

NA PLANEM. V DALJAVI MESTO.

WOYZECK. ANDRES.

ANDRES IN WOYZECK V GRMOVJU UREZUJETA ŠIBE.

ANDRES *žvižga in poje*:

So zajci se smejali,
k' so jagra pokop'vali,
ho—li! hoj—lo!
zdaj jagra več ne bo!

Prišle so drobne ptice,
so nesle dušo v vice
hoj—li! hoj—lo!
zdaj jagra več ne bo!

WOYZECK: Ja, Andres, to je tukaj, ta kraj je zaklet. Vidiš tistole svetlo progo, tamle čez travo, kjer rastejo gobe, tam se zvečer kotalika glava, некоč jo je nekdo pobral, je mislil, da je jež, tri dni in tri noči, pa je bil mrtev. *Potihem*. To so bili prostozidarji, to vem.

ANDRES: Temni se, skoraj da me je strah. *Poje*.

WOYZECK *ga zgrabi*: A slišiš, Andres! A slišiš, prihaja! Poleg naju, pod nama. Stran pojdiva, zemlja se nama maje pod nogami. Prostozidarji! Kako rijejo! *Ga potegne za sabo*.

ANDRES: Pustite me! A ste nori! Hudiča.

WOYZECK: A si krt, a imaš ušesa polna peska? A ne slišiš strašnega bobnenja na nebu? Čez vse mesto, vse žari! Ne oziraj se. Kako šviga in grmi.

ANDRES: Strašiš me.

WOYZECK: Ne oziraj se!

Se skrijeta v grmovju.

ANDRES: Woyzeck, jaz nič več ne slišim.

WOYZECK: Tiho, čisto tiho, kot smrt.

ANDRES: Notri bobnajo. Stran morava.

[Rc,2]

MESTO.

LUIZA. MARGARETA (PRI OKNU).

MIMO GRE ČETA, KI BOBNA POVEČERJE.

SPREDAJ TAMBURMAJOR.

LUIZA: Glej, dete!

MARGARETA: Kako lep moški!

LUIZA: Kot drevo.

Tamburmajor pozdravi.

MARGARETA: Aj, kako prijazno gledate, gospa soseda, tega pri vas nismo vajeni.

LUIZA *poje*: To so fantje, so vsi soldatje ...

MARGARETA: Oči se vam še svetijo.

LUIZA: Kaj vas pa briga! Odnosite svoje k Judu in si jih dajte očistiti, mogoče se bojo še svetile, tako da jih boste lahko prodali za dva gumba.

MARGARETA: Kaj? Vi? Vi? Gospa devičica, jaz sem spodobna oseba, vi, vi pa vidite skoz sedem parov usnjenih hlač.

LUIZA: Mrha! *Zaloputne okno*. Pridi, dete moje, ti bom kaj zapela. Le kaj hočejo ljudje. Saj si samo ubog pankrt in razveseljuješ svojo mater s svojim nezakonskim obrazkom!

Lani sem plela rožmarin, rožmarin,
letos si plejem sam pelin, sam pelin.
Kam pa to pride, kam to gre, kam to gre
moje to lansko ljubljenje.

Lani sem plela majaron, majaron,
pa me je ukanil en kajon, en kajon.
Letos si plejem sam pelin, sam pelin,
v zibelki joče mali sin.

Nekdo potrka na okno.

LUIZA: Si ti, Franz? Pridi noter.

WOYZECK: Ne morem. Moram na apel.

LUIZA: Si narezal šib za majorja?

WOYZECK: Ja, Luiza.

LUIZA: Kaj je s tabo, Franz, čisto zmešan si?

WOYZECK: Pst! Tiho! Zdaj vem! Prostozidarji! Z neba je strašno bobnelo in vse je žarelo! Marsičemu sem na sledi! Marsičemu!

LUIZA: Človek božji!

WOYZECK: Misliš? Poglej okrog sebe! Vse togo, trdno, temno, nekaj pa je spodaj, le kaj. Nekaj, česar ne doumemo – tiho, nekaj, kar nas spravlja ob pamet, ampak jaz zdaj vem. Stran moram!

LUIZA: Pa otrok?

WOYZECK: Ah. Pobček! Nocoj na žeganju. Sem spet nekaj prihranil. *Odide*.

LUIZA: Še ponorel bo, čisto me je prestrašil. Kako srhljivo, ne maram biti tukaj, ko se zmrači, se mi zdi, da sem slepa, sem se nalezla od njega. Drugače zmerom sije noter luč s ceste. Ah, mi ubogi reveži.

Poje.

Bom šivala, bom štrikala,
bom svojga sinka zibala.

Odide.

[Rc, 4]

ROKODELSKI VAJENCI.

PRVI: Brat moj! Spominčica! Prijateljstvo – sod za deževnico bi lahko napolnil. Otožnost! Ko bi imel še enega! Samo smrdi, samo zaudarja. Zakaj je ta svet tako lep? Če zamižim na eno oko in pogledam takole čez nos, takrat je vse rožnato. En glažek al' pa dva –

DRUGI: Vse vidi rožnato, če gleda križem čez nos.

PRVI: Nobenega reda ni! A mi je čistilec svetilk pozabil omesti oči ali kaj, da je vse tako mračno? Naj ljubega boga vzame vrag! Samemu sebi sem ovira in ljudje skačejo čez. Kam je šla moja senca. V hlevu ni več varno. Naj mi kdo z luno posveti med noge, da bom videl, če je moja senca še tam.

Dekle je šivala
vse brez šivanke,
fantič brez noge
je skakal čez planke.

Zvezda repatica, zvezdam moram očistiti repe.

DRUGI: Ne delaj luknje v naravo.

PRVI: Zakaj je bog ustvaril človeka? To ni bilo brez haska, kaj bi počel kmet, kaj čevljar, kaj krojač, če ne bi delali čevljev in

hlač za ljudi, zakaj je bog ljudem vcepil občutek sramu, če ne zato, da ima krojač od česa živeti. Ja! Ja! Torej! – Zatorej! Na to! S tem! Ali pa – če ga ne bi, v tem vidimo njegovo modrost, ko bi ljudi ustvaril po ..., ko bi živalsko bitje imelo človeški videz, sicer bi človeštvo požrlo živalstvo. Ta dojenček, to šibko, ne bogljeno bitje, ja, dojenček – zdaj pa se še poščijmo na križ, da bo en Jud manj. En glažek al' pa dva, to nam korajžo da.

[Rc, 5]

PODOFICIR. TAMBURMAJOR.

PODOFICIR: Stoj, tamle. Jo vidiš! Kakšna baba.

TAMBURMAJOR: Od hudiča za razplod kirasirskih regimentov in za vzrejo tamburmajorjev.

PODOFICIR: Kako drži glavo, bi rekel, da jo črni lasje vlečejo navzdol kot utež, in oči –

TAMBURMAJOR: Kot bi se nagnil nad kakšen vodnjak ali pa dimnik. Za njo.

LUIZA: Koliko luči –

FRANZ: Ja ... z žarečimi očmi. Hej, kakšen večer.

[Rc, 6]

WOYZECK. DOKTOR.

DOKTOR: Kaj moram doživeti, Woyzeck? Pri moji veri. On! On! On?

WOYZECK: Kaj pa je, gospod doktor.

DOKTOR: Videl sem! Na cesti je scal kot kakšen pes. Mu zato dam vsak dan tri groše in hrano? Svet postaja slab, zelo slab, slab, pravim. O! Woyzeck, to je slabo.

WOYZECK: Ampak, gospod doktor, kaj pa, če ne moreš drugače?

DOKTOR: Ne moreš drugače, ne moreš drugače. Praznovernost, gnusna praznovernost. Mar nisem dokazal, da je musculus

constrictor vesicae podvržen volji, Woyzeck, človek je svoboden, v človeku se individualnost povelja v svobodo – da se mehurja ne da držati! To je prevara, Woyzeck. Je že pojedel svoj grah, nič drugega kot grah, nič drugega kot stročnice, crucifere, naj si zapomni.

Prihodnji teden začneva z ovčetino. Mu ni treba na stranišče? Naj gre. Mu rečem. V znanosti se dogaja revolucija – Revolucija! Po včerajšnji vknjižbi, sečnina 0,10, solnokisli amonij ... Ampak da si scal ob steno, to sem videl, ravno sem pomolil glavo ven ... Mi je naložil žabe? Kaj pa mrest? Nobenega sladkovodnega ožigalkarja, nobenega trdoživa, polža, bradavičaste stega kozolnjaka. Naj mi ne butne v mikroskop, notri imam ravno levi kočnik nekega migetalkarja. Pogнал jih bom v zrak, vse skupaj. Woyzeck, nobenega pajkovega jajca, nobene krašče? Ob steno je pa scal! Videl sem ga. *Gre k njemu*. Ne, Woyzeck, ne jezim se, jeza ni zdrava, jeza ni znanstvena. Miren sem, čisto miren sem, moj utrip ima običajnih 60, kar se le da hladnokrvno mu rečem! Gorje tistemu, ki se jezi na človeka! Človeka! Ko bi bila vsaj človeška ribica tista, ki bi crknila! Ampak ob steno vseeno ne bi smel scati.

WOYZECK: Ja, narava, gospod doktor, kadar narava zahteva svoje, DOKTOR: Kaj, kadar narava zahteva svoje?

WOYZECK: Kadar narava zahteva svoje, je takrat, kadar narava zahteva svoje! Kadar je svet tako mračen, da se ga lahko le tipaje dotikaš, tako da se ti zdi, da se je stanjšal kot pajkova mreža! Tako je to, kadar nekaj je in vendarle ni, kadar je vse temno in je na zahodu le še rdeč sij, kot pri vigenjcu. Kadar – *Koraka gor in dol po sobi*.

DOKTOR: Fant moj, hodi tipaje, kot bi imel pajkove noge.

WOYZECK *stoji popolnoma zravnano*: Ste že videli gobje kroge po tleh, dolge linije, zavite kroge, figure, tam se skriva! Tam! Kdo bi znal razbrati.

Kadar je sonce v svetlem poldnevu in je, kot bi svet zagorel. Nič ne slišite? Kadar svet spregovori, vidite, dolge linije, in je, kot bi kdo spregovoril s strašnim glasom.

DOKTOR: Woyzeck! Za v norišnico je, prelepo fiksno idejo ima, prekrasno alienatio mentis, naj me pogleda, kaj naj stori, grah naj je, potem ovčetano, čisti naj orožje, vse to zna in med fiksnimi idejami ... tako je prav, Woyzeck, groš dodatka na teden dobi, moja teorija, moja nova teorija, drzna, večna, mladostna. Woyzeck, postal bom nesmrten. Naj pokaže utrip, zjutraj in zvečer mu moram meriti utrip.

[Rc,8]
WOYZECK. LUIZA.

LUIZA: Dober dan, Franz.

FRANZ *jo opazuje*: Ah, še zmerom si ti! Aj, čisto zares! Ne, nič se ne vidi, pa vendar bi se moralo! Luiza, lepa si!

LUIZA: Kaj tako čudno gledaš, Franz, strah me je.

FRANZ: Kako lepa cesta, celo kurja očesa tvegaš, fino je stati na ulici in v družbi je tudi fino.

LUIZA: V družbi?

FRANZ: Gre veliko ljudi po ulici? A ne, in lahko govoriš, s komer hočeš, kaj to mene briga! Je stal tukaj? Tukaj? Tukaj? Pri tebi? Tako? Le zakaj jaz nisem on.

LUIZA: Eh, on? Ljudem ne morem prepovedati, da hodijo po cesti, ne morem jim preprečiti, da imajo s seboj svojo gofljo, ko grejo mimo –

FRANZ: In ustnic ne moreš pustiti doma. Škoda bi bilo, tako lepe so, ne? Ampak gor se rade usedejo ose.

LUIZA: Kakšna osa pa je tebe pičila, čisto trapast si, izgledaš kot krava, ki preganja sršene.

FRANZ: Človek božji! *Gre nadnjo*.

LUIZA: Samo dotakni se me, Franz! Laže bi prenesla nož v telesu kot tvojo roko na svoji. Oče si me ni upal niti dotakniti, kadar sem ga takole pogledala, od desetega leta naprej.

FRANZ: Ženska! – Ne, nekaj je bilo na tebi! Vsak človek je brezno, zvrtil se ti, če pogledaš vanj. Naj bo! Hodi kot nedolžnost

sama. No, nedolžnost, znamenje imaš na sebi. Ga prepoznam? Ga prepoznam? Kdo ga pozna?

[Rc, 9]
LUIZA (SAMA). MOLITEV.

LUIZA: Tudi zvijača se ni našla v ustih njegovih. O moj bog!